

Economie en maatschappij hoofdstuk 2: Overheid en sociale zekerheid samenvatting

2.1 Collectieve en particuliere sector

De **rijksoverheid** neemt beslissingen die gelden voor het hele land. Dat doet ze door wetten te maken die in het hele land gelden. Bijvoorbeeld voor het onderwijs, de rijkswegen, de defensie. Elk ministerie (of departement) heeft een eigen deel van de overheidstaken. Met het Rijk bedoelen we alle ministeries bij elkaar. De **Provincie** (provinciale overheid) neemt beslissingen die gelden voor de eigen provincie. De **Gemeente** (de gemeentelijke overheid) neemt beslissingen over zaken die de eigen gemeente aangaan. Een **zelfstandig bestuursorgaan** (ZBO) is een organisatie die zelfstandig een overheidstaak uitvoert. Er zijn ZBO's die goederen en diensten produceren, kwaliteitscontroles uitvoeren, vergunningen of subsidies verlenen of toezicht houden. De **sociale verzekerings- en zorginstellingen** (ook ZBO's) voeren de sociale verzekeringswetten uit. Net als bij andere verzekeringen moet daarvoor premie worden betaald. De **collectieve of publieke sector** bestaat uit de overheid en de ZBO's zoals de instellingen voor sociale zekerheid en zorg. De collectieve sector dient het *algemeen belang*. Naast de collectieve sector bestaat de particuliere sector. De **particuliere of private sector** bestaat uit gezinnen en particuliere bedrijven en instellingen. Deze zijn uit op het *eigen belang*.

Collectivisatie is het overhevelen van taken van de particuliere sector naar de collectieve sector.

Privatisering is het overhevelen van taken van de collectieve sector naar de particuliere sector.

Bij **regulering** oefent de overheid met wetten en voorschriften invloed uit op de productie en consumptie in de particuliere sector. Bij **deregulering** worden overheidsregels versoepeld of zelfs afgeschaft.

2.2 Prinsjesdag en economische politiek

Elke derde dinsdag van september is het **Prinsjesdag**. Op deze dag leest de koningin de troonrede voor en presenteert de minister van Financiën de rijksbegroting en de miljoenennota. In de **troonrede** staan de regeringsplannen beschreven. De **rijksbegroting** is een overzicht van de verwachte inkomsten en uitgaven van de rijksoverheid in het komende jaar. De **miljoenennota** is een toelichting op de rijksbegroting.

Economische doelstellingen van de overheid zijn:

1. Bestrijding werkloosheid en gespannen arbeidsmarkt.
2. Bestrijding inflatie en deflatie.
3. Rechtvaardige inkomens- en vermogensverdeling.
4. Stabiele economische groei en een gezond leefmilieu.
5. Evenwichtige betalingsbalans.
6. Beheersing van de schuld van de collectieve sector.

2.3 Rijksbegroting

Het meeste overheidsgeld gaat naar de zorg, de sociale zekerheid en het onderwijs, het minste naar het ministerie van Financiën. De grootste bron van rijksinkomsten zijn de **indirecte belastingen** die je bij de aankoop, het gebruik of het bezit van goederen en diensten moet betalen. Voorbeelden zijn de btw (Belasting Toegevoegde Waarde), accijns, overdrachtsbelasting en assurantiebelasting.

Directe belastingen zijn belastingen over inkomen, winst en vermogen. Voorbeelden zijn loonbelasting, inkomstenbelasting, vennootschapsbelasting, kansspelbelasting, successierechten en vermogensbelasting. De belangrijkste **niet-belastingontvangsten** zijn winstuitkeringen uit bedrijven waarvan de rijksoverheid aandelen bezit (de staatsdeelnemingen).

De belastingdienst int ook de **premies voor de volksverzekeringen** (AOW, Anw, AWBZ) en de **premies werknemersverzekeringen** (WW en WIA). Dit geld wordt overgemaakt naar de sociale verzekeringsinstellingen, die daarmee zorgen voor de uitkeringen.

Als je meer geld uitgeeft dan je ontvangt, heb je een probleem: je hebt een **financieringstekort**. Je zult geld moeten lenen. Als je jaar na jaar te veel uitgeeft, wordt het bedrag aan rente en aflossing steeds hoger. Nederland is lid van de Europese Monetaire Unie (EMU). De EMU bestaat uit landen, die de euro hebben ingevoerd. De EMU schrijft voor dat in elke lidstaat het financieringstekort van de collectieve sector niet groter mag zijn dan 3% van het binnenlandse inkomen in dat land. Het financieringstekort van de collectieve sector wordt daarom ook wel het **EMU-tekort** genoemd. De schuld van de hele collectieve sector (centrale overheid, lagere overheden en de instellingen voor sociale zekerheid en zorg) wordt de **EMU-schuld** genoemd. De EMU-schuld van een land mag niet hoger zijn dan 60% van het binnenlandse product (binnenlands inkomen).

2.4 Sociale zekerheid

Het **doel** van het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid is **bestaanszekerheid** en **herverdeling van inkomen**. Er wordt onderscheid gemaakt tussen sociale verzekeringen en sociale voorzieningen.

Sociale verzekeringen worden betaald uit de **sociale premies**. De **sociale verzekeringen** worden onderverdeeld in volksverzekeringen en werknemersverzekeringen. De **premies volksverzekeringen** worden betaald door *werknemers* en worden geïnd door de *Belastingdienst*. Elke *burger* heeft recht op de uitkeringen. Het gaat om uitkeringen volgens de **AOW (Algemene Ouderdomswet)**, **Anw (Algemene Nabestaandenwet)**, de **Wlz (Wet langdurige zorg)** en de **AKW (Algemene Kinderbijslagwet)**.

De **premies werknemersverzekeringen** worden betaald door *werkgevers* en *werknemers* en worden ook geïnd door de Belastingdienst. Alleen *werknemers* die zijn ontslagen of arbeidsongeschikt zijn geraakt, hebben recht op een uitkering volgens de **WW (werkloosheidswet)** of de **WIA (Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen)**. Sociale **voorzieningen** worden betaald uit **belastingen**. Elke *burger* heeft recht op de uitkeringen. Het gaat om de **Participatiewet** (zoals **Bijstand** en **WAJONG: arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten**), de **IOAW (Wet inkomensvoorziening**

oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werknemers), de IOAZ (Wet inkomensvoorziening voor oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte zelfstandigen) en de TW (Toeslagenwet).

De premies, uitkeringen, voorzieningen en voorwaarden zijn verplicht voorgeschreven door de overheid: er is sprake van **verplichte solidariteit**. Als de uitkeringen telkens worden verhoogd met de stijging van de consumentenprijzen (CPI) zijn de uitkeringen **waardevast**. Als de uitkeringen worden verhoogd met de stijging van het gemiddelde loonniveau zijn de uitkeringen **welvaartsvast**.

Het grootste deel van de sociale verzekeringen in Nederland wordt gefinancierd volgens het omslagstelsel. Het **omslagstelsel** houdt in dat de door werknemers en werkgevers betaalde premies direct worden doorgesluisd naar de uitkeringsgerechtigden.

De sociale zekerheid dreigt te duur te worden. Daarom heeft de overheid enkele maatregelen opgesteld:

- Strengere eisen om voor een uitkering in aanmerking te komen.
- Verkorting van de duur waarop men recht heeft op een uitkering.
- Verlaging van het uitkeringsbedrag.
- Fraudebestrijding.
- Strengere eisen voor herkeuring.
- Privatisering van sommige sociale verzekeringswetten.

2.5 Inkomstenbelasting

Voor de inkomstenbelasting wordt het inkomen wordt verdeeld over drie boxen:

Box 1: Inkomen uit werk en woning

Het **belastbaar inkomen** is het bruto arbeidsinkomen *plus* het **eigenwoningforfait** *min* de **afrekenposten**. Over het belastbaar inkomen wordt een schijventarief berekend. Nederland heeft een **progressief belastingstelsel in box 1**: Hoe meer iemand verdient, des te hoger het te betalen belastingpercentage. Dit leidt tot nivellering: de inkomensverschillen worden naar verhouding kleiner.

Box 2: Inkomen uit aanmerkelijk belang

Iemand heeft een **aanmerkelijk belang** als hij of zij minimaal 5% van de aandelen van een onderneming bezit. Over de inkomsten uit dit belang moet 25% belasting betaald worden. Dit is een **proportioneel belastingtarief**.

Box 3: Inkomen uit sparen en beleggen

De belastingdienst gaat er vanuit dat iemand met zijn vermogen (bezittingen min schulden) een bepaald rendement kan behalen. Over dit (fictieve) rendement moet 30% belasting (**vermogensrendementsheffing**) worden betaald. Wel geldt een heffingsvrij vermogen.

Het totale in de drie boxen berekende belastingbedrag wordt verminderd met **heffingskortingen**. Dit zijn kortingen op de te betalen belastingen.